

Poetika moderne u djelima Milana Begovića

Mijić, Antonija

Master's thesis / Diplomski rad

2012

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **Josip Juraj Strossmayer University of Osijek, Faculty of Humanities and Social Sciences / Sveučilište Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku, Filozofski fakultet**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:142:527082>

Rights / Prava: [In copyright](#) / [Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-08-16**

FILOZOFSKI FAKULTET
SVEUČILIŠTE JOSIPA JURJA STROSSMAYERA U OSIJEKU

Repository / Repozitorij:

[FFOS-repository - Repository of the Faculty of Humanities and Social Sciences Osijek](#)

Sveučilište J. J. Strossmayera u Osijeku
Filozofski fakultet
Diplomski studij Hrvatskoga jezika i književnosti

Antonija Mijić

POETIKA MODERNE U DJELIMA MILANA BEGOVIĆA

Diplomski rad

Mentor: doc. dr. sc. Jakov Sabljic

Osijek, 2012.

SADRŽAJ

1.	Sažetak	1
2.	Uvod	2
3.	O razdoblju moderne u povijesti hrvatske književnosti	3
4.	Antun Barac o Milanu Begoviću	5
5.	Klasik hrvatske književnosti – Milan Begović	6
6.	O <i>Sabranim djelima</i> Milana Begovića	8
7.	Kritički osvrt na modernističke elemente u poeziji Milana Begovića	11
	7.1. Književna kritika o <i>Knjizi Boccadoro</i>	13
8.	Interpretacija romana <i>Giga Barićeva</i> – kompozicija i analiza muško-ženskih odnosa	16
	8.1. Prva knjiga: <i>Sedam prosaca</i>	17
	8.2. Druga knjiga: <i>Na ratištu</i>	17
	8.3. Treća knjiga: <i>Povratak</i>	18
9.	Poetika ženskog lika u Begovićevim romanima u kontekstu književne kritike	20
10.	Dramski svijet Milana Begovića	24
	10.1. Statička i dinamička koncepcija likova u drami <i>Bez trećega</i>	25
11.	Zaključak	27
12.	Literatura	29

1. SAŽETAK

Diplomski rad *Poetika moderne u djelima Milana Begovića* obrađuje djelovanje navedenog autora kroz sve tri književne vrste: poeziju, prozu i dramu. Budući da je nemoguće obuhvatiti Begovićev cjelokupan književni opus, rad se temelji na sljedećim dijelovima: u području poezije kritički se analizirala zbirka *Knjiga Boccadoro*, a u prozi se provela interpretacija romana *Giga Barićeva*. Nakon općenitog kritičkog osvrt na dramsko stvaralaštvo Milana Begovića slijedi analiza koncepcije dramskih likova u drami *Bez trećega*, koja je ujedno i nastavak navedenog romana *Giga Barićeva* te skupa čine jednu cjelinu. Pri izradi diplomskog rada primarna literatura bila je: predložak lirske zbirke *Knjiga Boccadoro*, roman *Giga Barićeva* te drama *Bez trećega*, dok je u sekundarnoj literaturi veliki broj autora koji svojom kritikom iznose najznačajnije detalje Begovićeva književnog opusa. Osim uvodnog i zaključnog dijela rada, riječ je o kritičkom pogledu na modernističku zbirku pjesama *Knjiga Boccadoro* o kojoj pišu mnogi povjesničari, dok se analizom romana *Giga Barićeva* i njegovim završetkom u drami *Bez trećega* bilježi iscrpna analiza ženskog lika. Osvrćući se na cijeli rad, zaključuje se da je po izdavanju završenih kritičkih izdanja *Sabranih djela* Milana Begovića posve jasno da Begoviću, po stilskoj, žanrovskoj i tematskoj razvedenosti njegova opusa, ali i po antologijskim stranicama, pripada jedno od najviših mjesta u povijesti moderne hrvatske književnosti.

Ključne riječi: moderna, poetika, Milan Begović, književna kritika

2. UVOD

U diplomskom radu *Poetika moderne u djelima Milana Begovića* obradit će se osnovne karakteristike jednoga od žanrovski najraznovrsnijih i količinom najopsežnijih književnih opusa u prvoj polovici 20. stoljeća, Milana Begovića. Ponajprije dramski pisac, a potom i romanopisac, pjesnik i književni kritičar, Begović kao rijetko tko u njegovo doba pisao je mnogo i raznoliko, s iznimkom dominantnoga Miroslava Krležu, u čijoj je sjeni zbog mnogih razloga, književnih i izvanknjiževnih, ostao do kraja života.

Cilj je diplomskog rada prikazati ulogu koju je Begović imao u pedesetak godina stvaralačkog života te naglasiti da se temeljitu književno-kritičku interpretaciju čeka sve do novijeg doba budući da su tek prije desetak godina počela izlaziti prva kritička izdanja *Sabranih djela Milana Begovića*.

Diplomski rad sastoji se od dvanaest poglavlja. Nakon sažetka i uvoda, gdje se iznose glavni podatci o radu i navodi cilj diplomskoga rada, slijedi poglavlje *O razdoblju moderne u povijesti hrvatske književnosti* u kojem se ukratko iznose činjenice vezane uz razdoblje moderne u hrvatskoj književnosti stvarajući općeniti uvid u književno doba Begovićevog stvaranja.

U četvrtom poglavlju rada pod nazivom *Antun Barac o Milanu Begoviću* ukratko se napominje mišljenje Antuna Barca o Milanu Begoviću jer se upravo Barčeva distinkcija o Begoviću kao „literatu“ spominjala u književnim kritikama toga vremena.

Peto poglavlje iscrpno navodi činjenice o književnom djelovanju Milana Begovića pod nazivom *Klasik hrvatske književnosti – Milan Begović*, čime se opravdava njegovo nazivanje klasikom hrvatske književnosti.

Šesto poglavlje diplomskog rada *O sabranim djelima Milana Begovića* ukratko obavještava o fazi prikupljanja Begovićeva cjelokupnog opusa, dok je sedmo poglavlje diplomskog rada zapravo kritička analiza poezije Milana Begovića, a poglavlje je nazvano *Kritički osvrt na modernističke elemente u poeziji Milana Begovića*. Unutar sedmog poglavlja navodi se i *Književna kritika o Knjizi Boccadoro*, nakon čega slijedi *Interpretacija romana Giga Barićeva – kompozicija i analiza muško-ženskih odnosa* u kojoj se analiziraju tri knjige istoimenog romana: *Sedam prosaca*, *Na ratištu* i *Povratak*.

Poetika ženskog lika u Begovićevim romanima u kontekstu književne kritike deveto je poglavlje koje se odnosi na Begovićevo zastupanje ženskih likova u djelima, a *Dramski svijet Milana Begovića* te *Statička i dinamička koncepcija likova u drami Bez trećega* poglavlja su koja čine jedan zatvoren krug zajedno s interpretacijom romana *Giga Barićeva*.

Zadnja dva poglavlja u radu čine zaključak i literatura. U zaključku se pravi osvrt na cjelokupan rad, pri čemu se prikazuje sinteza najvažnijih polazišta i elemenata rada.

3. O RAZDOBLJU MODERNE U POVIJESTI HRVATSKE KNJIŽEVNOSTI

Kao odjek srednjoeuropskih umjetničkih kretanja, a posebno bečke secesije odnosno moderne (od koje i preuzima terminološku oznaku), moderna je u Hrvatskoj bila shvaćena kao i u ostalim europskim literaturama. Nazivala se ta moderna strujanja, stilovi i pravci simbolizam, impresionizam ili neoromantizam, bitna novost nasuprot tradicionalnim shvaćanjima umjetnosti bila je u spoznaji da se književnost ne može svoditi samo na nacionalnu ili socijalnu funkciju, već joj treba priznati i specifični autonomni karakter. Jasnije rečeno, počeo se naglašavati estetski smisao literarnog djela kao bitnog obilježja umjetnosti riječi, a s tim u vezi i potreba za razvijanjem novih stilskih postupaka u traženjima i izricanjima ljepote i ljudskih osjećaja.¹

Moderna u hrvatskoj književnosti obuhvaća vremenski period od 1892. do 1916. godine. Mlada generacija hrvatskih pisaca svoju borbu za novi nacionalno-politički i književno-estetski program započela je 1895. godine na Jelačićevu trgu u Zagrebu javnim istupanjem protiv režima Khuena Héderváryja spaljivanjem mađarske zastave. Studenti koji su sudjelovali u tom događaju protjerani su sa Sveučilišta i nastavljaju studije u Pragu i Beču. Ondje su upoznali nove socijalne, političke i estetske ideje. Slijedi stvaranje grupa koje zastupaju različite ideje i estetska shvaćanja, ali obje nastupaju s bitno novih pozicija. Praška grupa zastupa ideju o socijalnoj funkciji književnosti, dok bečka grupa polazi od činjenice tada vrlo naglašena bečkog secesionizma, opredjeljujući se za čistu umjetnost, tj. larpurlartizam.

¹ Miroslav Šicel, *Hrvatska književnost 19. i 20. stoljeća*, Zagreb, Školska knjiga, 1997., str. 118.

Može se reći da se autonomni karakter moderne očituje u specifičnim unutarnjim zakonitostima, a temeljna zadaća je izražavanje općeljudskih problema. Primarno služi ljepoti, estetskom doživljaju, koji se ostvaruje novim stilskim postupcima. *Bez obzira na nekoliko književnih generacija koje pišu u ovom razdoblju i na različitosti stilskih postupaka, moguće je ipak ustvrditi kako su određeni esteticistički stilovi u rasponu od impresionizma prema ekspresionizmu, a javljaju se kao direktan i dominantan otpor prijašnjim stilskim formacijama.*² Bitno je naglasiti kako u moderni prevladava pluralizam stilova.

Cjelokupno beletrističko i kritičarsko stvaralaštvo književno-stilskog razdoblja moderne u svojim se procesima vidljivo razvija u dvjema relativno zaokruženim fazama, odnosno dvama krugovima, na osnovi kojih se godina 1903. može naznačiti kao granična.

Prva faza traje u periodu od 1897. do 1903. godine, a odnosi se na pokušaj spajanja tradicionalnih i modernih shvaćanja umjetnosti čija je zadaća potpuna sloboda pojedinca. *Pokret počinje i koncentrira se u Pragu, posebno pojavom časopisa Hrvatska misao 1897. godine. Dolazi do jačanja prijevodne beletristike (Tolstoj, Dostojevski, Ibsen, Baudelaire, Verlaine), ističe se programatsko-manifestacijsko kritičko djelovanje, dominantna vrsta je kritika, a osnovna zadaća umjetnosti jest težnja za dostizanjem više apsolutne ljepote.*³ Uočava se i dominacija žanra crtice, prevladavaju motivi čiste apstrakcije i bizarnosti s mnogo psihološkog lirizma i simbolike, erotike i ljubavi kao fikcije.

Druga faza razdoblja moderne karakteristična je po beletrističkom stvaralaštvu, javlja se težnja za idealnim odnosom zvučnosti, melodičnosti stiha te boje i mirisa, tj. težnja za ostvarenjem sinestezije, a opisivanje pejzaža postala je jedna od najčešćih poetskih tema toga doba. *Modernistički pjesnik je odzrcaljivao vlastita raspoloženja, vrlo često poistovjećujući sebe samoga s tim pejzažem.*⁴ Uspostavlja se novi tip lirskoga govora. To je poezija iznijansiranih pjesničkih slika, utemeljenih na vidnim, slušnim, mirisnim i opipnim senzacijama. Stih je muzikalan. Muzikalnost pjesme je usavršena do najvećeg stupnja izražajnosti. Usprkos različitom izrazu, zajedničko obilježje svih pjesnika toga razdoblja je u traženju poetskih motiva u njima samima, u njihovim unutarnjim proživljavanjima, oslikavanju vlastitog raspoloženja simboličnim i metaforičkim izrazima.

² Miroslav Šicel, *Povijest hrvatske književnosti, knjiga V., Moderna*, Zagreb, Liber i Mladost, 1975., str. 211.

³ Miroslav Šicel, *Hrvatska književnost 19. i 20. stoljeća*, Zagreb, Školska knjiga, 1997., str. 120.

⁴ Isto kao 3, str. 124.

4. ANTUN BARAC O MILANU BEGOVIĆU

Antun Barac je ne samo najproduktivniji, već i najvažniji hrvatski književni povjesničar prve polovice 20. stoljeća čiji se rad temelji na osnovnom polazištu: „Povijest književnosti mora biti istodobno povijest duha, ozračja i filozofije vremena, ali prije svega povijest tokova života, života u njegovoj ukupnosti, u kome je apsolutno najznačajnija komponenta čovjek.”⁵ Često se u tekstovima namijenjenima kritičkom osvrtu na Begovićeve djela može pročitati podatak kako je Antun Barac, primjerice, ustvrdio kako je Begović većinu svojih djela stvorio kao „literat“ koji je obrazovan, piše lako, pozna tendencije u književnostima svojega doba, razumije naklonosti publike, a samo nekolicinu kao umjetnik što stvara iz potrebe najdublje unutrašnjosti, traži vlastiti novi izraz te određenom čitateljstvu iznosi „svoju i novu istinu“.⁶

Premda, prema Barčevu određenju, kao „literat“ nije pisao samo iz unutrašnjih stvaralačkih potreba, nego i s planom⁷, Begović je rijetko eksplicirao svoja poetička i estetička načela. Godine 1935. Antun Barac objavio je *Zapis o književnoj publici u kojoj ističe „socijalnu izoliranost“ hrvatske publike kritizirajući pisce i teme koje se tih godina obrađuju. Istaknuo je kako imamo knjišku liriku, knjiški roman, knjišku novelu, knjišku kritiku.*⁸ Bitno je istaknuti mišljenje Antuna Barca o Milanu Begoviću jer je upravo on, nakon što je iznio kratak uvod i kritiku tadašnjeg književnog zbivanja, o Begoviću napisao barem šest članaka i u njima spomenuo kako je Begović smanjio „socijalnu izoliranost“ književnosti o kojoj je u uvodnom dijelu pisao.

Od navedenih članaka posvećenih Milanu Begoviću značajan je Begovićeve Giga Barićeve, napisan 1941. godine na desetak stranica. Roman je, naglasio je Barac, jedan od najboljih u hrvatskoj književnosti zbog „obilja građe u njemu, njegove sažetosti i istinitosti te originalne i uspjele kompozicije. Zanimljiv je zbog svoje fabule, a dijalozi su često upravo savršeni. Napisan je vrlo literarno.”⁹

Može se primijetiti kako u djelima Begović istu temu prikazuje svaki put na svoj način, ali nikako bez senzualnosti. *Barcu se ipak nije svidio završetak romana jer u članku*

⁵ Miroslav Šicel, *Hrvatska književnost 19. i 20. stoljeća*, Zagreb, Školska knjiga, 1997., str. 274.

⁶ Šimun Jurišić, *Na tragu Milana Begovića*, Split, Logos do.o.o., 2007., str. 17.

⁷ Isto kao 6, str. 18.

⁸ Isto kao 6, str. 37.

⁹ Isto kao 6, str. 40.

ističe kako je sveden je na usko područje osobnih interesa i fizičke erotike.¹⁰ U Hrvatskoj enciklopediji godine 1941. Barac bilježi Begovićeve uspjehe, posebno one vezane uz mjesta održavanja kazališnih nastupa te navodi strane autore koji su utjecali na Begovića (Ibsen, Pirandello, D'Annunzio, Freudove teorije). Posebice je zadovoljan Begovićevim zbornikom *Hrvatska proza XX stoljeća*.

Jurišić u svojoj knjizi *Na tragu Milana Begovića* zaključuje kako je Barac ipak bio dosta nepovjerljiv prema Begoviću i njegovoj umjetnosti, jer Barac na početku svojega članka *Begovićeve Giga Barićeva* navodi razliku između „literata“ (Begović je bio i jest „najčistiji literat“) i „umjetnika“ (koji u prvom redu traži vlastiti, novi izazov). Isto tako Barca nije impresionirala činjenica da je Begović tijekom svoga života, a i danas, pisac koji ima publiku, ne samo u Hrvatskoj. Može se zaključiti kako je smatrao da obilna recepcija sama po sebi ne stvara neku estetsku vrijednost. Stoga se može postaviti pitanje: kome služi pisac i kome je namijenjeno književno djelo?

5. KLASIK HRVATSKE KNJIŽEVNOSTI – MILAN BEGOVIĆ

Milan Begović rođen je u Vrlici 19. siječnja 1876. godine, a umire u Zagrebu 13. svibnja 1948. godine. Pjesnik, dramatičar, pripovjedač i kritičar gimnaziju završava u Splitu. Prirodne znanosti studira u Zagrebu, a romanistiku u Beču. U same početke njegova djelovanja ubrajaju se prijevodi, uglavnom dramskih tekstova, s talijanskog, francuskog, njemačkog i engleskog jezika te kraće vrijeme uredništvo književnih časopisa *Kritika* i *Suvremenik*. Prvu prigodnu pjesmu *Nad spomenikom Viških junaka* tiska pod pseudonimom Tugomir Cetinski u zadarskomu *Narodnom listu* (1981.). Pod istim pseudonimom objavljuje i manju zbirku ljubavnih pjesama posvećenih „liepoj plavki“, a u časopisima *Prosvjeta* i *Nada* (Sarajevo) izlazi mu u razdoblju od 1894. do 1896. godine nekolicina početnih dramoleta u stihu i prozi (*Pod ciganskim čadorom*, *Na moru*, *Fernando* i *Korisanda*) i kraćih proza (*Mariettina*, *Večernji razgovor*). Milan Begović pisao je koristeći brojne pseudonime, među kojima su najpoznatiji bili: Tugomir Cetinski, Xeres de la Maraja, Stanko Dušić, Malvolio, Hipolit i Ezop s Griča. Pseudonim Tugomil Cetinski uzima još u srednjoj školi. *Kad je počeo još kao sedmoškolac u Splitu, da pjeva u Vijencu pod imenom Tugomil Cetinski, svratio je*

¹⁰ Isto kao 6, str. 39.

lijepom dikcijom, krepkoćom čuvstava i nekom izrazitošću misli svojih pjesama na sebe pozornost u literarnim krugovima.¹¹ Značajniju ulogu u poeziji kao i veću pozornost kritike i publike Begović ostvaruje objavljivanjem prvih soneta iz buduće *Knjige Boccadoro* u „Hrvatskom salonu“ godine 1898. i tiskanjem te knjige u Zagrebu (1900.). Pod pseudonimom Stanko Dušić objavljuje u Pragu neizvedenu dramu *Myrrha* (1902.), a potaknut preobrazbom povijesne drame Ive Vojnovića u *Dubrovačkoj trilogiji*, za kazalište piše dramu u stihovima *Gospođa Walewska* (1906.) te istodobno počinje raditi i na nizu jednočinki, tiskanih u knjizi *Male komedije* (1921.). U knjizi *Male komedije* posebno se ističe *Venus Victrix* (nadahnuta ne samo renesansnom novelistikom i komediografijom, odakle Begović preuzima komične tipove (pedant, mlada žena, kondotijer, sluškinja) i središnji motiv (preljub), nego i suvremenom metodom „renesansizma“ u umjetnosti i književnosti). Godine 1910. izdaje jednočinku *Biskupov sinovac*, a dvije godine poslije *Čičak*. Obje jednočinke zabranjene su zbog slobodnog pristupa erotici i preljubu.

Budući da se Begović u razdoblju moderne predstavio kao izraziti privrženik artistske struje, kao dramatičar okušao se u našoj inačici verizma te u regionalnu idiomu svojega rodnog kraja piše dramu *Stana Biučića* (1909.). Zaokupljen dramaturškim i redateljskim radom u Beču, sljedećih godina objavljuje samo kraće tekstove, a propagandnom burleskom *Laka služba* (1915.) stekao je niz političkih protivnika. Godina 1920. početak je drugoga plodnog razdoblja u Begovićevu književnu radu. Sljedećih petnaestak godina Begović je počeo pisati brojna djela, poput jednočinke *Cvjetna cesta* i time zaokružuje ciklus „malih komedija“ a objavljuje i prvu veću prozu *Dunja u kovčegu*.

Iako zaokupljen pisanjem, Begović i dalje sudjeluje u uređivanju *Kritike* (s Ljubom Wiesnerom) te *Suvremenika* (s Antunom Brankom Šimićem). Pod pseudonimom Malvolio, Hipolit i Ezop s Griča tiska desetke humoreski i feljtona, od kojih manji dio izlazi u knjizi *Nasmijana srca* (1923.), također u *Obzoru* objavljuje *Pisma iz Italije* (1924.) iz kojih će nastati knjiga *Put po Italiji* (1942.). Begović je sljedećih godina nastavio nizati pjesničke zbirke poput *Izabranih pjesama* (1925.), kao i pisanje virtuozne psihološke novele *Kvartet* (1926.). Kao što je i rečeno u uvodu diplomskog rada, Begović se u svoje vrijeme posebno isticao pisanjem drama.

U tom plodonosnom razdoblju svog stvaranja, trećem i posljednjem, što otpočinje dramom *Svadbeni let* (1922.), a nastavlja se *Božjim čovjekom* (1924.) i *Pustolovom pred*

¹¹ Milan Marjanović, *Hrvatska književna kritika*, Zagreb, Matica hrvatska, 1962., str. 87.

vratima (1926.), Begović piše, prema romanu Augusta Šenoa, povijesni komad *Hrvatski Diogenes* (1928.). Slijedi komedija *Amerikanska jahta u splitskoj luci* i drame *Bez trećega* i *Čovjek je slabo stvorenje*, zatim komedija *Dva prstena* i drama *I Lela će nositi kapelin* te napokon *Badnje večer* Katice Degrelove. Potom intenzivno radi na romanu *Giga Barićeva i njezinih sedam prosaca*, koji, premda nedovršen, 1930. dobiva prvu nagradu na natječaju dnevnika *Novosti* za roman u podlistku te ga te novine prve i objavljuju.

Premda se brojnim dramskim i proznim tekstovima uglavnom nije približio visokoj razini, iznimka su libreto za Gotovčevu operu *Ero s onoga svijeta* (HNK, Zagreb, 1935; Zagreb, 1936.) i novela *Dva bijela hljeba* (*Hrvatsko kolo*, 1934.), tematski vezani uz njegov zavičaj. Posmrtno je objavljen roman *Sablasi u dvorcu* (1952.) s trivijalnom narativnom fakturom.

6. O SABRANIM DJELIMA MILANA BEGOVIĆA

Kao pjesnik, pripovjedač i dramatičar te kazališni kritičar, esejist i feljtonist, Begović je uspijevaostati „moderan“ i u razdoblju secesijske dekorativnosti i naklonjenosti malim formama. Tome se može pridodati i razdoblje jakih ekspresionističkih kontrasta i dezintegracije žanrova, kao i razdoblje depersonaliziranoga, analitičkog problematiziranja suvremenoga političkog, društvenog i intimnog života u djelima koja dominiraju krajem dvadesetih i tijekom tridesetih godina. Navedenu Begovićevu sposobnost promjene ili prilagodbe književni povjesničari i kritičari nerijetko su tumačili kao slabost. Književna je kritika uporno ponavljala dvojbenu Barčevu distinkciju da je Begović bio „literat“, a ne „umjetnik“. Međutim gotovo ništa rečeno o Begoviću nije tako malo istinito kao ta tvrdnja. Milana Begovića često se zapostavljalo zbog književnog jala te zbog pseudomoralističkih shvaćanja.

Godine 2003. časopis *Vijenac* objavljuje članak o Milanu Begoviću pod nazivom *Kritičko izdanje sabranih djela Milana Begovića: politika kao sudbina hrvatskoga pisca*¹² u kojem se čitatelje obavještava kako je javnosti predstavljeno prvih šest knjiga kritičkoga izdanja *Sabranih djela Milana Begovića*, a izdavači su Hrvatska akademija znanosti i

¹² Članak preuzet s internetske stranice: <http://www.matica.hr/Vijenac/vijenac242.nsf/AllWebDocs/pol>, 20. 8. 2012., 14:56

umjetnosti i Naklada Ljevak. Cjeloviti umjetnički opus Milana Begovića do sada nikada nije bio predložen cjelovito i u jednom izdanju, a pogotovo ne na znanstveni način, tekstološki, u kritičkom izdanju. Stoga objavljivanje piščeva cjelokupnog opusa u *Sabranim djelima* prije svega znači postavljanje temeljnih pretpostavki za poznavanje i istraživanja stvaralačkog opusa tog klasika hrvatske književnosti. S obzirom na načela kritike teksta, ali i temelje arhivskih bibliografskih istraživanja, nastojao se prikazati proces književnog stvaranja Milana Begovića u svrhu normativnog stabiliziranja u svom konačnom obliku.

Može se zaključiti kako je s pravom odlučeno da se ovom piscu prirede sabrana cjelokupna djela, a ne tek izabrana djela. U prilog navedenoj činjenici može se dodati da pjesničku zbirku *Knjiga Boccadoro* književni povjesničari smatraju najintragantnijim ostvarenjem hrvatskog esteticizma u razdoblju hrvatske književnosti moderne.

Njegov libreto za Gotovčevu operu *Ero s onoga svijeta* (1936.) značajno je pridonio svjetskom uspjehu tog poznatog glazbeno-scenskog djela, a neke od brojnih Begovićevih drama (osobito *Pustolov pred vratima*, *Bez trećega*) na tragu su onodobnih najsuvremenijih dramskih, dakle književnih, ali napose i kazališnih razmišljanja, u skladu su s modernim europskim duhovnim i estetskim kretanjima. Kao književni, ali i kao kazališni autor, zalagao se upravo za takva određenja cjelokupne hrvatske književnosti.

Već spomenuti članak u ovom poglavlju govori i o Begovićevu izuzetnu prinosu hrvatskom političkom kazalištu. Krug tumačenja Begovićevih djela može se, uz ona književno-kritička, psihoanalitička, filozofska, itd., proširiti i na socijalno-politička. U tom je smislu moguće detektirati skupinu Begovićevih književnih ostvarenja, a posebice drama koje otkrivaju i tu dimenziju piščeva stvaralačkog opusa. Begović je istodobno ostvario i kazališni i kulturološki uspjeh, kako unutar domovine, tako i izvan nje pa je bitno istaknuti osebujnost receptivnih određenja Begovićeva stvaralaštva na međunarodnoj razini.

Iz godine u godinu jača interes hrvatske javnosti za Milana Begovića. Njegove drame izvode mnoga hrvatska kazališta. Povodom 120. obljetnice piščeva rođenja 1996. u Zagrebu, Zadru i u rodnoj Vrlici održana su dva vrijedna međunarodna znanstvena skupa. U ediciji *Stoljeća hrvatske književnosti* 1996. dobio je četiri sveska (u ediciji *Pet stoljeća hrvatske književnosti* godine 1964. imao je samo dva sveska), a godine 2002. izašli su prvi svesci kritičkog izdanja njegovih *Sabranih djela*. Dobrom je piscu to veliko priznanje, a nama potvrda da smo znali prepoznati stvarne književne vrijednosti.

Kao ugledni pisac i kao čovjek iskustva glede domaćih književnih prilika, a pogotovo kao dramatičar i poznavatelj suvremenih europskih dramskih kretanja, Begović je u svojim novinskim kazališnim kritikama pisao o mnogim našim dramatičarima i o kazališnim ostvarenjima pregnantne i posve točne ocjene.¹³ Ta je ocjena potvrđena nakon izlaska *Sabranih djela Milana Begovića*, kada je napokon na jednome mjestu prikazan cjelovit kazališnokritički i teatrološki opus Milana Begovića, toga klasika hrvatske književnosti 20. stoljeća. U kazališnokritičku i teatrološku djelatnost Milana Begovića književna i kazališna javnost nije donedavno imala pravi i potpun uvid. Rasut po periodici, domaćoj i stranoj, često nedostupan, ostao je najvećim dijelom nepročitan i nepoznat. U novije doba stanje se s tim u vezi bitno izmijenilo. Naime i taj važan dio piščeva opusa doživio je napokon i svoje cjelovito tiskanje u jednome izdanju, u okviru *Sabranih djela Milana Begovića* što izlaze iz tiska u izdanju Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti i Naklade Ljevak (glavni urednik Tihomil Maštrović) objavljen je i taj dio bogata piščeva stvaralačkoga opusa. S obzirom na to da se Begovićeve kazališnokritički, esejistički, pa i teatrološki tekstovi kreću u rasponu od kazališne kritike, i to one u pravome smislu riječi, do kazališnih ogleada te polemički intoniranih članaka u svezi s najraznovrsnijim kazališnim pitanjima, njegove *Theatralije* podijeljene su u *Sabranim djelima Milana Begovića* u tri cjeline: svezak XVIII. – *Theatralije I* sadrži kazališne kritike nastale u razdoblju od 1909. do 1944.¹⁴, a svezak XIX. – *Theatralije II* donosi kazališne oglede, osvrte i polemike od 1904. do 1944. godine.¹⁵ U svesku XVIII. – *Theatralije I* izostavljene su Begovićeve kazališne kritike objavljene u njegovoj knjizi *Kritike i prikazi* (Zagreb, 1943.) zato što je ta Begovićeve knjiga tiskana u svesku XVII. pod nazivom *Sabrana djela Milana Begovića – Studije i kritike*. U navedenome Begovićeve djelu, inače tiskanom godine 1943. (urednik Marko Fotez), izbor iz njegova kazališnokritičkoga rada objavljen je u prvome dijelu knjige pod naslovom *O kazalištu*.¹⁶ Najveći dio tih Begovićevih kazališnih kritika, za piščeva života posljednji put objavljenih u njegovoj knjizi *Kritike i prikazi*, čini s kazališnim kritikama uvrštenim u XVIII. svezak *Sabranih djela* cjelinu i tek zajedno razmatrani mogu dati cjelovitu sliku o Begovićevoj kazališnokritičkoj djelatnosti, kako u kvantitativnim tako i u kvalitativnim određenjima. U drugom dijelu knjige *Kritike i prikazi*, naslovljenom *O ljudima i knjigama* Begović je objavio četiri teksta: *Konte Ivo, Ivo*

¹³ Nikola Batušić, *Hrvatska kazališna kritika*, Zagreb, Matica hrvatska, 1971., str. 189.

¹⁴ Milan Begović, *Theatralia I, Sabrana djela Milana Begovića*, svezak XVIII., HAZU i Naklada Ljevak, Zagreb, 2003., str. 577.

¹⁵ Milan Begović, *Theatralia II, Sabrana djela Milana Begovića*, svezak XVIII., HAZU i Naklada Ljevak, Zagreb, 2003., str. 325.

¹⁶ Milan Begović, *Kritike i prikazi*, u: *Suvremeni hrvatski pisci*, knjiga 6, Izdanje Hrvatskog izdavačkog bibliografskog zavoda, Zagreb, 1943., str. 372.

Raić, Josip Bach, Vera Hrzić. O kazalištu i kazališnim ljudima Begović je pisao znatno više. Ostali njegovi kazališni ogledi, osvrti i polemike, neuvršteni u njegovu knjigu *Kritike i prikazi*, donose se u tome, XIX. svesku *Sabranih djela – Theatralia II*, ali bez navedenih četiriju tekstova. Poštujući piščevo sabiranje odabranih tekstova u cjelinu knjige, a u skladu s koncepcijom priređivanja Begovićevih *Sabranih djela*, knjiga *Kritike i prikazi* uvrštena je, kako je rečeno, u zaseban, XVII. svezak toga izdanja.¹⁷ Četrdeset tri Begovićeva kazališna ogleda, osvrti i polemike, kojih zajedno s onim objavljenim u piščevoj knjizi *Kritike i prikazi* (u *Sabranim djelima* uvrštenim u svezak XVII. – *Studije i kritike*) ima ukupno četrdeset i sedam, istodobno znači i to da je prvi put na jednome mjestu objavljen ukupan Begovićev kazališnokritički rad, što će pripomoći da naša književna i kazališna javnost, a posebice ona znanstvena, cjelovito istraži i taj važni dio Begovićeva stvaralaštva. Istom će tada biti moguće smjestiti i taj važan segment stvaralačkoga opusa Milana Begovića u širi kontekst hrvatske kulturne baštine.

7. KRITIČKI OSVRT NA MODERNISTIČKE ELEMENTE U POEZIJI MILANA BEGOVIĆA

Miroslav Šicel u knjizi *Povijest hrvatske književnosti* istaknuo je kako *poezija kao dominantna književna vrsta uz crticu ili kraću novelu, karakteristična za stvaralaštvo pisaca koji najavljuju i ostvaruju nove stilske postupke (Vidrić, Begović, Domjanić, Matoš) nesumnjivo govori da se impresionizam u razdoblju moderne (a posebno od 1900. godine) nameće kao jedan od prevladavajućih stilova.*¹⁸ Osvrnemo li se na već navedenu činjenicu kako se pisci u moderni okreću svojoj unutrašnjosti i žele izraziti ono nedokučivo, podsvjesno i neistraženo, prate se događanja u čovjeku, pjesništvo je osjećajno, ali puno boja, zvukova, mirisa i nastojanja da se to što preciznije, efektivnije i bolje izrazi. U zbirkama stihova objavljenim u razdoblju moderne, posebno u prvim dvjema (*Pjesme*, 1896. i *Knjiga Boccadoro*, 1900.) Begović ispovijeda izrazito hedonističko osjećanje. Već se i u Begovićevim pjesmama spominju erotski motivi, koji su uz vrlo slobodne ljubavne igre osnovna pjesnikova opsesija i lirika mu je u cijelosti protkana takvim temama.

¹⁷ Milan Begović, *Kritike i prikazi*, u: *Sabrana djela Milana Begovića*, svezak XVII., HAZU i Naklada Ljevak, Zagreb, 2003., str. 597.

¹⁸ Miroslav Šicel, *Hrvatska književnost 19. i 20. stoljeća*, Zagreb, Školska knjiga, 1997., str. 9.

Vrlo kratko može se reći kako je temeljna oznaka Begovićeve poezije gajenje kulta ljepote i ljubavi te izvanredni, profinjeni lirski artizam. Sve motive u kojima, u osnovi, dominira težnja za potpunim uživanjem života ili manifestacijama ljubavi i erosa, Begović razrađuje na širokoj ljestvici od izrazito lirskih i simboličkih do naturalističko-verističkih zahvata. Begović unatoč različitu izrazu, poput ostalih pjesnika u razdoblju moderne, traži poetske motive u sebi samom, u svojim unutrašnjim proživljavanjima, u oslikavanju vlastita raspoloženja. Begovićeve poezija nije slika čovjekove drame, unutarnjih sukoba ili boli. *Poezija Milana Begovića je igra života projiciranoga kroz nedužnu i nimalo tajnovitu putenu ljubav koja donosi potpuno zadovoljstvo i sklad. Mnogo je bliža određenju smisla njegove poezije (u motivsko-tematskoj i simboličko-misaonoj intenciji) misao što ju je jednom izrekao kao svoj životni moto: „ [...] Za mene je život neprestano sukobljavanje i izmjena svijetlih i mračnih elemenata. A životna igra svjetla i sjene nigdje se ne vidi tako jasno i izrazito kao u odnosu muškarca i žene, koji su neumoljivo upućeni jedno na drugo. Muško i žensko su vječni drugovi i vječni neprijatelji. Slikajući odnose muškarca i žene ja vjerujem da slikam temeljne odnose i oblike svega života.“¹⁹*

Motivi u Begovićevim pjesmama proizlaze iz njegova oslikavanja vlastita uma, često su izvan domašaja realnosti pa Šicel u *Povijesti hrvatske književnosti* Begovića naziva „pjesnikom neiscrpane mašte“. Begović je u cijelom pjesničkom opusu bio unutar onakvih pjesničkih okvira koje uočavamo u *Knjizi Boccadoro*, ali smatra se kako mu je *Život za cara* (tema iz rusko-japanskog rata) ipak najuspjelije lirsko ostvarenje. Kao izvanredni versifikator, Begovićevo virtuozno poigravanje stihovima katkad djeluje premalo doživljeno, a odatle i dosta velike oscilacije u vrijednosti među pojedinim pjesmama. Upravo jer nije ostao samo na vanjskoj igri osjećaja, zamjenom erotske tematike antiratnim poetskim protestom i temom druge vrste ljubavi kao što su roditeljska i majčinska, Begović je unio određenu dramatsku komponentu u svoje stihove.

Iz svega navedenog može se zaključiti kako Begovićeve poezija u cjelini nije velika ni značajna kao umjetnost jer je prenaplašeno versifikatorska, a premalo iskreno doživljena, pa katkad djeluje kao puko igranje stihom. No neosporiva je činjenica da je ta poezija bila događaj po svojoj dotad nepoznatoj motivici u hrvatskom pjesništvu i po naglašenoj himnističnosti životu, ljubavi i ljepoti.

¹⁹ Miroslav Šicel, *Hrvatska književnost 19. i 20. stoljeća*, Zagreb, Školska knjiga, 1997., str. 276.

7.1. KNJIŽEVNA KRITIKA O *KNJIZI BOCCADORO*

Knjiga *Boccadoro* napisana je godine 1900., a u potpunosti je izdana godine 1912. godine u časopisu *Vrelo*. Zbirka je nastala 1897.-1898. godine, za Begovićeve studija u Beču, a rukopis soneta prethodno je tiskan u glasilu *Moderne Hrvatski salon* (1898. godine). *Izazvala je pravi mali potres svojom pojavom u tom trenutku hrvatske književnosti zbog spominjane polarizacije između konzervativaca i modernista.*²⁰

Milan Begović puno je priznanje za svoje pjesništvo postigao već svojom pjesničkom zbirkom *Knjiga Boccadoro* koja je svojom izrazitom modernističkom orijentacijom, poetskim estetizmom s hedonističko-erotskom komponentom, uzburkala duhove i „starih“ i „mladih“ pa je tako Begovićeve poetika dočekana na hrvatskom književnom obzorju brojnim polemikama, osporavanjima, ali i gromoglasnim pohvalama. Postavši u doba hrvatske moderne jedan od najmarkantnijih predstavnika hrvatskog esteticizma, Begović je zbog svog larpurlartizma, zbog pjesama prepunih erotike, ljubavnih čeznuća i slavljenja vječne ljepote, uživao velike simpatije najistaknutijih hrvatskih modernističkih pjesnika, ali i doživio brojne napade pseudomoralista, koji su ga prozivali zbog tobožnje pretjerane erotičnosti i efektne pomodnosti, te upravo od *Knjige Boccadoro* potječe katkad posve nerazumljiva, negativna recepcija njegova književnog stvaralaštva što ga je u dijelu kritike pratila do smrti.

Knjiga Boccadoro (1900.) najpoznatija je lirska zbirka Milana Begovića koja zajedno sa sonetnim ciklusom *Život za cara* (1905.) pripada fazi pjesnikove lirske zrelosti. Za zbirku se može reći da programatski radi na oživljavanju pjesničkih oblika i vrsta tipičnih za ljubavnu liriku, a zamišljena je kao svojevrsan intertekst po modelu rano-novovjekovnih ljubavnih kanconijera.

Analizira li se bilo koja pjesma iz navedene zbirke, poput soneta *Angeli suonatori*, uočavaju se nečiste rime i problematične cezure. Mora se priznati kako je Begovićeve metaforika primitivnija od Matoševe ili Vojnovićeve, a nevelika je i sposobnost njegova jezika da proдре u unutrašnji život lirskog subjekta, kao i to da vlastitim zalaganjem povećava estetičku djelotvornost svojih tema. Dojam estetičke raskoši Begović postiže imenovanjem prirodnih elemenata, dok se funkcija njegova jezika svodi na ornamentiranje estetičkih objekata očekivanim atributima ili poznatim metaforama: „pučina“ je, na primjer, „plavetna“,

²⁰ Mirko Tomasović, *Kupidon s kravatom*, Zagreb, Mozaik knjiga, 2008., str. 11.

„zvijezde“ „strastveno dršću“, „usne“ su „listak ružice krvave“ itd. Ljubav ispjevana u *Knjizi Boccadoro* ona je vrsta ljubavi koja se ispunjava lako, bez psiholoških i društvenih otpora, bez potrebe da se lomi volja nenaklonjenih antagonista ili da se riskira sukob s društvenim normama. Jedine zabrane koje se pojavljuju su iz književnoga i društvenog konteksta. Njima je, kao što je već spomenuto, pjesnik dodavao erotske motive i estetizirane metafore i simbole. Begovićevu navedenu zbirku može se nazvati modernim kanconijerom jer obiluje ljubavnom tematikom. Uvjet cikličnosti u njoj je zadovoljen jer su sve u njoj sadržane pjesme centrirane u istoj ljubavnoj priči, u romansi lirskoga subjekta s markizom Zoë Boccadoro.

Osvrnemo li se na kompoziciju zbirke, može se zaključiti kako je u pravoj mjeri stupnjevita jer odnos dvoje zaljubljenih prati po razvojnim fazama, od udvaranja, preko svih prisnijih tjelesnih kontakata do sklapanja braka, premda samo „mističnoga“. Također se lirski subjekt poistovjećuje s muškim aktantom ljubavne priče. Begović svojom zbirkom zadovoljava i intertekstualnost. Svijet novovjekovne ljubavne lirike pojavljuje se u njoj neprekidno i različitim sredstvima. Begović obnavlja i neke lirske vrste poput pastorale i romance, a pojedine epizode ljubavnog sižeja smještaju se u književne svjetove stilizirane prema onima starih poetskih vrsta.

U analizi tematike može se zaključiti kako se također upotrebljavaju elementi tzv. „rano-novovjekovne“ kulture jer se prostor ljubavnog sižeja oblikuje po modelu starinskih aristokratskih salona, dvorskih perivoja i starih crkava, a geste zavođenja dvoje ljubavnika te njihov novi način užitka u ljubavi doimaju se kao da im je uzor sentimentalna i erotska književnost 18. stoljeća. Vraćanje u prošlost Begović je uklopio u svoju ljubavnu priču kostimiranjem njezinih likova i njezinih kazivača u ljude prošlog vremena. Tako je i sama zbirka dana u vlasništvo fiktivnom lirskom subjektu, „Xeresu de la Maraji“, čime se dodatno objašnjavaju njezine zastarjele crte. Dakle prošlost koju Begović rabi u oblikovanju prostora i vremena nije jedini povijesni poetski stil u skladu s kojim Begović kostimira svoj kanconijer. Taj stil dobro je poznat europskoj književnosti od sredine 19. stoljeća do afirmacije avangardnih književnih poetika, a ni pisanje ljubavne poezije s pogledom na „rano-novovjekovne“ kanconijere nije originalna Begovićeva ideja. Objavivši knjigu pod pseudonimom Xeres de la Maraja, otkriva kako je u zbirci Boccadoro novost bezgranično, hedonističko, upravo renesansno raspoloženje, gdje je igra života bila zasićena misterijem odnosa muškarca i žene. Begović niže sonete, tercine, sestine, balade i druge, mahom romanske, pjesničke forme na temu tjelesne ljubavi za „markizicu Zoë Boccadoro“, utjelovljenje mladosti i ljepote. *U polemikama što su se u to doba vodile između „mladih“ i*

„starih“, ovi potonji odbacili su zbirku kao „bolesnu liriku“, a oni prvi je istaknuli kao reprezentativno djelo hrvatske moderne.²¹ Naveden citat Krešimira Nemeca o *Knjizi Boccadoro* može se objasniti kao činjenica da je ta knjiga podijelila hrvatsku kulturnu i književnu javnost u dva dijela upravo zato jer je i bila primjerena za mlade, odnosno određeni koncept umjetnosti i književnosti, ali i određeni svjetonazor, koji je u svim strukturnim segmentima htio oponirati „starima“ (kako ih i Nemeć naziva), što znači tradicionalnomu akademizmu i prevladanim modelima književne prakse te već napuklom patrijarhalnom etičkom i moralnom društvenom načinu organizacije.

Milan Marjanović bavio se analizom Begovićeve poezije te se u članku *Noviji hrvatski pjesnici*²² osvrnuo na suvremene hrvatske pjesnike od Kranjčevića do Vidrića, Nazora i Begovića. Ono što je bitno ovdje naglasiti, a odnosi se na Marjanovićevu tumačenje Begovićeve poezije, jest to da on više skicira efekt Begovićeve lirike, njezinu „raskoš i opojnost“, rafiniranost te njezinu genezu, talijansku tradiciju i pučku pjesmu, koja u slikovnosti crpi inventar „kasnije renaissance ili ranijeg rococo“. ²³ Ističe značajku slikovitosti i plastičnosti u odnosu na stariju „referentnu liriku“, punu patetike i retorike. Ali Marjanović naglašava i Begovićevu slabu stranu, jednostranost erotske inspiracije. Ona doduše odiše vedrinom, slikovitošću, kićenošću, ali ne iskazuje totalitet životnog iskustva.

Ono što se može izdvojiti kao bitna značajka *Knjige Boccadoro* jest činjenica da se u toj ljubavnoj lirici ostvaruje raskid između tradicionalne povezanosti erotike i rodoljublja koja u hrvatskom pjesništvu vlada od doba ilirizma, o čemu piše i Branka Brlečić-Vujić u svojoj knjizi *Povratak hrvatskoj baštini*: „Estetizacija prostora pojavnosti lirike – naslovljene *Knjige Boccadoro* – Begovićev je sitnozor kroz koji motri svoj unutarnji svijet, a odnos spram tradiciji je kulturom posredovano viđenje kao obilježje nove estetike.“²⁴

Josip Bogner u svojoj knjizi *Studije i portreti* piše: „*Boccadoro* je ljubavni kanconijer, sav prodahnut poganskom žeđi za uživanjem i zahuktan požudom za erotskim izživljavanjem. U tom erotskom mahnitanju ima i kulturne prerafiniranosti i arkadijske sirove jednostavnosti. Ima u tim stihovima pravoga i krvavoga lirskog pulsiranja, ali i mnogo umjetnoga i namještenoga kazivanja. Muzika stiha doduše nije uvijek skladna, no zato je nadomještava uvijek baršunasto šuštanje riječi. U pogledu versifikacije, tehnike, stila, forme i

²¹ Krešimir Nemeć, *Leksikon hrvatskih pisaca*, Zagreb, Školska knjiga, 2000., str. 57.

²² Milan Marjanović, *Noviji hrvatski pjesnici*, u: *Ljubljansko zvono*, XXI, br. 8 i 9, 1901., str. 21.

²³ Isto kao 17, str. 23.

²⁴ Branka Brlečić-Vujić, *Povratak hrvatskoj baštini*, Rijeka, Hrvatsko filološko društvo, 1998., str. 34.

jezičnoga raskošnoga obilja, Begovićeva je lirika bitna i odlučna karika u razvitku modernoga hrvatskoga stiha.“

8. INTERPRETACIJA ROMANA *GIGA BARIĆEVA* – KOMPOZICIJA I ANALIZA MUŠKO - ŽENSKIH ODNOSA

Roman *Giga Barićeva* privukao je najveću pozornost književnih povjesničara i kritičara, opsežno je djelo s neobično razvedenom fabulom, mnoštvom digresija i parenjeza, brojnim likovima te raznovrsnom i složenom problematikom. Iako se roman kompozicijski raspada na niz epizoda, njegova je arhitektonika zahvaljujući unutrašnjem jedinstvu čvrsta. *Roman je istodobno velika freska društvenog života u Zagrebu u predratno, ratno i poratno vrijeme, suptilna psihološka studija muško-ženskih odnosa i, u posljednjih stotinjak stranica, briljantna literarna anatomija ljubomore, erotske čežnje i tuge. Prije svega, to je dobro i vješto ispričovijedana priča.*²⁵

Može se primijetiti kako je struktura Begovićeva romana zasnovana na inovativnim postupcima. Roman se sastoji od triju knjiga, a naslovi su sljedeći: *Sedam prosaca, Na ratištu i Povratak*. Već samim iznošenjem sadržaja romana može se jasno naslutiti naratološka struktura kojom je komponiran.

Kada bi općenito prepričali sadržaj romana i same radnje, naprečac bi se zaključilo da je to još jedna sentimentalna priča o čekanju i razočarenju koje nužno dolazi kada imamo visoka očekivanja. Bitno je istaknuti da je djelo izlazilo tridesetih godina, nedugo nakon ratnih događanja, kada su se mnoge žene našle u situaciji sličnoj Giginoj. Međutim to bi bilo podređivanje djela kontekstu u kojem je nastalo poopćivanjem na induktivnoj osnovi. Zbog navedenog razloga bitno je obraditi svaku knjigu romana, jednu za drugom i uočiti one postupke i dijelove romana koji su bitni za interpretaciju u duhu feminističke kritike i kulturalnih studija.

²⁵ Krešimir Nemeć, *Povijest hrvatskog romana od 1900. do 1945. godine*, Zagreb, Znanje, 1998., str. 226.

8.1. PRVA KNJIGA: *SEDAM PROSACA*

Prva knjiga romana *Giga Barićeva* sastoji se od četiriju poglavlja, a u središtu radnje je priča o Giginim proscima. Pripovijedanje se odvija u obliku novela od kojih je svaka posvećena jednom od udvarača prikazanih i kroz različite likovne tehnike. Zahvaljujući novelama, doznajemo mnogo o Giginom prošlom životu čime je riješeno retrospektivno pripovijedanje i istodobno poremećen kronološki red izlaganja. Prvo poglavlje *Ispovijed* uvodi nas u život Gige Barićeve koja se sprema za ispovijed u crkvi sv. Marka. Potreba za savjetom primarni je motiv odlaska na ispovijed. Gigin muž Marko nestao je u vrijeme ratnih neprilika, a nakon osam godina Giginu ruku traži sedam prosaca. Giga osjeća dvojbu, s jedne strane osjeća odanost i ljubav prema mužu, a s druge strane osjeća želju za nastavkom života. Svećenik joj suptilno daje do znanja da je odluka samo njezina. Irina Aleksandrova drugi je lik od kojeg Giga traži pomoć, a javlja se u drugom poglavlju. Budući da je u tom poglavlju iznesen kratak pregled Irinina života, time se prekida dotad linearna fabula. Slijedi poglavlje *Likvidacija* koje je samo kratak uvod u *Galeriju prosaca*, posljednje poglavlje koje čini i njezinu okosnicu.

Može se primijetiti kako su prva tri poglavlja strukturirana tipičnim pripovjednim postupcima. Novele su lančano povezane, a svaki prosac ima različitu motivaciju za eventualni brak te različitu percepciju Gige. Neobične okolnosti koje su je sustigle i priče koje kruže Zagrebom, je li brak doista konzumiran ili ne, učinile su je veoma zanimljivom metom. Može se reći kako je Giga proscima poslužila kao plodno tlo za surogat, odnosno razvoj nove idealizirane slike žene. Roman je zaokupljen suptilnom analizom muško-ženskih odnosa, a *Galerija prosaca* zaključila je prvu knjigu.

8.2. DRUGA KNJIGA: *NA RATIŠTU*

Druga knjiga sastoji se iz podjednako dugih dvaju poglavlja: *Gigino vjenčanje* i *U iščekivanju*. Radnja romana odvija se linearno i polako. Prvo poglavlje druge knjige opisuje ratna događanja u Galiciji, a završava Giginim povratkom u Zagreb. *U iščekivanju* predstavlja radnju u kojoj pratimo Giginu tešku psihičku situaciju u kojoj se našla te značajan razgovor s kapetanom. Giga Barićeva nije tipični ženski lik u hrvatskoj književnosti, već je izgrađena i

psihološki okarakterizirana tekstualna osoba. Pojam tekstualna osoba objašnjava činjenicu da Giga nije *femme fatale*, ali ni skromna kućanica, stoga nije tipičan ženski lik.

*U drugoj knjizi pripovjedač će, nakon iscrpna prikaza Gigina odnosa s kapetanom, prijeći s ravni pojedinačnog na ravan općeg, s pripovijedanja na propovijedanje te formulirati poučak o žudnji. Pripovjedačeva je poruka nadasve jednostavna: čovjek se kao subjekt samoostvaruje u neprekidnoj žudnji za nekim (idealnim, nedostižnim) objektom, za nekom vrijednošću koju postavlja u središte svojega svijeta.*²⁶Povodeći se za Senkerovom binarnom opozicijom „pojedinačno“ – „opće“, može se uočiti i opozicija „javno“ – „privatno“. Pretpostavi li se da se pod pojmom „javno“ označi prostor dominacije muškog principa, moći, politike, ali i svega drugoga što se može uključiti uz taj instrumentarij, „privatna“ sfera bila bi polje ženske dominacije, principa, intimnog odnosa, obitelji. Navodeći sadržaje polja, uočava se neravnopravnost jer muškarac može djelovati u objema sferama, dok je žena ograničena samo na privatni prostor. Načinom na koji djeluje, Giga prelazi iz privatne u javnu sferu. Ako je retorika kao umijeće govora javni instrumentarij, a Giga svojim nastupom prezentira osobnu bol, zaključuje se kako forma i sadržaj nisu iz istog polja djelovanja. Giga se kroz roman kreće javnom i privatnom sferom iz razloga što je emancipirana unutar književnog teksta. Iako feministička kritika rado uporabljuje tu podjelu, ona se svodi na opoziciju muškog i ženskog.

8.3. TREĆA KNJIGA: POVRATAK

Knjiga se sastoji od dvaju poglavlja: *Otac i kći* i *Ludački ples*, a opisuju se okolnosti koje su dovele do umirovljenja Gigina oca te njezino mukotrpno iščekivanje na zagrebačkom kolodvoru. *Gatanja i predosjećanja* naziv je trećeg poglavlja koje čitatelja vraća u vrijeme završetka prve knjige. Prisutnost ezoteričnog lika kao što je Irina Aleksandrovna i njezina konstatacija o Gigi uz nezaobilazno gatanje, evociraju mitsku atmosferu prožetu neizbježnim usudima, a Irina Gigi proriče zlu sudbinu koja će ju pogoditi. Poglavlje završava u znaku jakih emocija, udaljenosti i ispraznosti. Slijedi poglavlje *Beethoven: Sonata quasi una fantasia*, a već iz samog naslova može se uočiti

²⁶ Boris Senker, „Precjenjivani i osporavani Begović“, *Republika*, 1995., br. 51 (5/6), str. 48.

kako se Begović poigrava odnosom medija glazbe i medija književnosti. Skladba će se odsvirati na glasoviru, čime se ublažava nelagodna atmosfera u znaku iščekivanja. Radnja se odvija u Giginoj kući gdje su se okupili svi prosoci. *Glazba je tu, dakle, kontrapunkt psihi likova, ujedno je i podloga na kojoj se radnja zbiva, jer upravo glazba dramaturški organizira pripovijedanje. Napokon, i cijelo je poglavlje organizirano kao višeglasna skladba u kojoj se glasovi – unutarnji glasovi – prepliću i slijede, a tek uzeti skupa daju cjelinu kompozicije.*²⁷ Giga se povlači u svoje odaje, šalje odvjetnika Miku da prenese ostalima kako je odlučila odbiti sve prosce.

Posljednje poglavlje *Drama* organizirano je dramski, što se može uočiti i u naslovu. Podijeljeno je u tri čina. Taj dio romana danas je poznatiji čitateljskoj publici kao drama *Bez trećeg*. Poznata je činjenica da je u znanosti postojao spor oko toga je li prvo nastalo poglavlje romana ili drama. Pomnom analizom navedene nedoumice bavio se Branko Hećimović u studiji *Dramski rad Milana Begovića* (u knjizi *Trinaest hrvatskih dramatičara*). *Bez obzira na prirodu i kronologiju odnosa, činjenica je da poglavlje i dramski komad stoje u stanovitom paralelnom odnosu.*²⁸ Zaključeno je da istaknutijih razlika zapravo nema. Međusobna sličnost tekstova bitna je za roman jer se unutar romanesknog teksta stvara intermedijalna situacija.

Istom problematikom bavila se i Lada Čale Feldman koja se bavila problemom drame umetnute u roman, a smatra kako *mentalna konkretizacija virtualne predstave i mentalna konkretizacija pripovjednog svijeta nisu bitno drugačije, samo što se dosezivosti svijeta priče umjesto isključive navodne prozirnosti jezičnih mehanizama nameće još i multimedijalni zasun kazališta, pozornice, glumca ili lutke, kojima se opet, baš kao i u jeziku, može različitim autoreferencijalnim postupcima osvješćivati autonomna zbilja i rastuća distanca svijeta stvari.*²⁹

Poglavlje *Drama* nalikuje drami, no ne može se reći da to i jest drama u pravom smislu žanrovske odrednice. Poglavlje *Drama* je uglavnom pisano dijalogom, a pripovjedačev glas ima više odlike didaskalije nego romaneskne proze. Begović sugerira dramsku atmosferu i napetost koju stvara susret Gige i Marka Barića što se odigrava u posljednjem poglavlju.

²⁷ Pavao Pavličić: "Glazba, slikarstvo i književnost u romanu *Giga Barićeva*", u: *Milan Begović i njegovo djelo*, Vrlika-Sinj, 1997., str. 168.

²⁸ Branko Hećimović, *13 hrvatskih dramatičara*, Zagreb, Znanje, 1976., str. 32.

²⁹ Lada Čale Feldman: "Drama kao romaneskni intermedij: dva kontrastivna modernistička primjera", u: *Poetika pitanja: zbornik radova u povodu 70. rođendana Milivoja Solara*, Zagreb, 2007., str. 161.

Navedenom problematikom bavi se i Pavao Pavličić koji smatra da je Begović *dramatičnost mogao postići i proznim sredstvima, ali je htio pokazati kako se život u romanu zgusnuo u nešto što je kao u drami, kao u kazalištu.*³⁰ Dramska radnja kulminira konačnim susretom supružnika. Ljubomoran i nepovjerljiv, Marko prvotno nema povjerenja u Gigu koja mu pokazuje pismo Gigin oca. Nakon što je pročitao pismo, Marko shvati da mu je Giga bila vjerna te je spreman za daljnji zajednički život. Giga je razočarana njegovim nedostatkom povjerenja te odbija tjelesni kontakt, na što Marko poludi i Giga ga ubija. Krvavi rasplet i neočekivani završni udar pomno je pripremljen prethodnim zbivanjima i retrospekcijama iz kojih se stvaraju i dodatne motivacije za „posljednji obračun“ između supružnika.

Begoviću su zamjerali što je na koncu sve svedeno na tijelo i tjelesnost, koji su glavni razlog sukobu i tragičnom završetku romana. No pažljivim prolaženjem kroz roman može se uvidjeti koliko je tijelo bitan faktor u kritičnim i dramatičnim situacijama. Svaki prosac u prvoj knjizi romana zaintrigiran je Gigom upravo zbog njezine tjelesne netaknutosti. Tijelo pokorava i biva pokoreno u isto vrijeme. Krešimir Nemeć u *Povijesti hrvatskog romana od 1900. do 1945. godine* zaključuje kako u romanu *prave naracije zapravo i nema, izostala je složenija psihološka analiza, a prevladavaju kratke, zbijene i efektne scene. Može se stoga govoriti o dramskoj intonaciji romana, s time da su fabularni obrati nastali više kao rezultat domišljanja, a ne logičkog razvoja radnje. Neobjašnjeni psihološki prijelazi i napuknuća u motivacijskom sustavu razlog su da uvjerljivost opada, što se više približavamo kraju romana.*³¹

9. POETIKA ŽENSKOG LIKA U BEGOVIĆEVIM ROMANIMA U KONTEKSTU KNJIŽEVNE KRITIKE

Nakon prvog susreta s Begovićevim pjesama, novelama, romanima i dramama, čitatelj će zasigurno smatrati da je ta središnja vrijednost Begovićeve umjetnosti gotovo redovito lijepa, seksualno privlačna žena. Od markize Zoë Boccadoro iz knjige „njoj u slavu“ preko tipične renesansne preljubnice Orsine u *Venus victrix*, zagonetne Viole iz *Kvarteta*,

³⁰ Pavao Pavličić: “Glazba, slikarstvo i književnost u romanu *Giga Barićeva*”, u zborniku radova: *Milan Begović i njegovo djelo*, Vrlika-Sinj, 1997., str. 171.

³¹ Krešimir Nemeć, *Povijest hrvatskog romana od 1900. do 1945. godine*, Zagreb, Znanje, 1998., str. 224.

grozničave djevojke u *Pustolovu pred vratima* i drugih, do zagrebačke *Gige Barićeve*, u Begovićevim je djelima središte fikcionalnog svijeta lik mlade, lijepe, senzualne i samosvjesne žene okružene muškarcima koji privlače njezinu pozornost ili se za nju bore. Takav ženski lik nije postavljen u središte djela samo kako bi postao objekt žudnje pjesničkog subjekta (primjerice, galantnoga Xeresa u *Knjizi Boccadoro*), pripovjedača i muških likova (od mitskoga kralja Kinyrasa u *Myrrhi* do sedam prosaca *Gige Barićeve* i njezina muža Marka).

Značajke koje dijeli veći dio ženskih likova u Begovićevim djelima (tjelesna ljepota, samosvijest, mladost, aktivnost, potreba za bijegom iz svakodnevice, pobuna protiv autoriteta) nisu produkt „muške fantazije“. Begović u svojim djelima ženu oblikuje kao utjelovljenje životne ljepote, a njezino stvaranje očituje žudnju i uživanje.

Za Milana Begovića može se reći kako u svojim djelima opisuje urbanu sredinu, kao i većina autora u okvirima moderne. Sa sigurnošću se može reći kako se ljepotom izraza, izvrsnom kompozicijom, jakim dramskim akcentima i umjetničkim dijalozima Begović uvrstio među najzapaženije pripovjedače međuratnog razdoblja. *Razumljivo je da je, kad je riječ o većini ostalih pisaca koji se upuštaju u teme sa seoskom ili provincijskom problematikom i njezina realizacija zahtijevala i realističku metodu interpretacije, što pretpostavlja fabularni tip pripovijetke ili romana, a zatim i karakterizaciju junaka govorom sredine kojoj pripadaju, što podrazumijeva unošenje dijalekatnih elemenata u književni jezik kao i stilizaciju govora pojedinih likova. Samim time započinje i jezično-stilsko obogaćivanje klasično-realističkog tipa proze.*³²

U opusu Milana Begovića pojavljuje se neobično velik broj ženskih likova, a mogu se pronaći tipovi poput tradicionalnog realističkog, gotovo patrijarhalno koncipiranog lika žene ili pak „majčinski“ profiliranog lika žene (kao što su likovi starih Giginih tetaka u *Gigi Barićevoj*). U Begovićevim romanima nalaze se i površni ženski likovi, kao i neoromantičarski koncipirani ženski likovi koji su oličenje suptilne emocionalnosti. Popis nikako ne može završiti bez strastvenih, krajnje emocionalnih žena vođenih isključivo instinktom, odanih muškarcu bez pogovora (lik *Gige* u *Gigi Barićevoj*). Za *Gigu Barićevu* možemo reći kako svojim humanizmom i ljudskim osobinama stoji uz bok ili čak iznad muškarca, a ipak se od njega razlikuje strastvenošću, instinktivnošću kao i emocionalnošću. Može se zaključiti kako Begović u svojim romanima portretira žene od modernističkih

³² Miroslav Šicel, *Hrvatska književnost 19. i 20. stoljeća*, Zagreb, Školska knjiga, 1997., str. 183.

stereotipa do žena prikazanih u ekspresionističkoj maniri. Uvijek psihološki motivirane, žene u Begovićevim romanima, ali i pripovijetkama, ponekad su određene svojim socijalnim statusom. Ocrtavajući i portretirajući sve navedene tipove žena, neosporno je da je Milan Begović, po riječima Branimira Donata „svoj je književni svijet napunio mnoštvom ženskih likova, konfrontirao ih sa svijetom muškaraca, te na toj binarnoj strukturi gradio fabule svojih prozaičkih djela, fabule u kojima je uvijek naglašena opozicija muškaraca i žena, a koja je opozicija dovedena do ekstremnih granica u romanesknom svijetu Gige Barićeve.“³³ Suprotstavljanje muških i ženskih likova u Begovićevu opusu, ponajviše u njegovu romanu, svjedoči da je antagonizam spolova temeljna svjetonazorska odrednica predstavljenih svjetova njegovih djela, a erotika dominantni pokretač njegovih fabula.³⁴ Može se reći kako gotovo u svim svojim djelima Begović neosporno pokazuje da polazi od onih koncepcija metafizike spolova koje polaritet muškarca i žene ontologiziraju pod lozinkom jedne više volje. Za Begovića su žene pokretači muške volje, iracionalna snaga koja upravlja, a isto tako i izvor ljepote u svijetu.

Na pitanje zašto Begović toliko pažnje poklanja liku žene u svojim romanima i pripovijetkama, odgovor je vrlo jednostavan. Može se uočiti kako Begović pomoću likova žena izražava i svoja estetska stajališta, svoje razumijevanje umjetnosti. Svi njegovi ženski likovi utjelovljenje su onakvih shvaćanja lijepoga koja od umjetnosti zahtijevaju ponajprije estetizirajuću prirodnost. Drugim riječima, žena je za Begovića utjelovljenje prirodnog životnog načela koje estetizira umjetničko djelo.

Fabularni rasplet u *Gigi Barićevoj*, Gigino ubojstvo muža, izraz je svijesti da je sve što je ona poduzela zbog ljubavi, sve u čemu se nesebično žrtvovala za muža, bilo suvišno i uzaludno jer on ništa nije shvatio, smatrajući je jedino svojim vlasništvom. *Osvrnemo li se na psihologiju njezina lika, jasno je kako Begović izriče zahtjev za akceptiranjem žene kao punopravnog ljudskog bića, u Begovićevoj naglašeno melodramatskoj formi.*³⁵ Giga Barićeva s jedne je strane plemenita i odana žena, sklona beskrajnom davanju u ljubavi i želi da joj partner vjeruje. Kada se to ne dogodi, ona ne odlazi u potragu za vlastitim identitetom, nego izbežumljena od instinktivnog i racionalnog u sebi, ubija muža. Portretiranje naslovne junakinje romana i takav razvoj romaneskne fabule navodi na misao da Begović u svojem romanu s jedne strane prihvaća, ali s druge i polemizira s brojnim antifeminističkim

³³ Branimir Donat, *Hodočasnik u labirintu*, Zagreb, August Cesarec, 1986., str. 215.

³⁴ Šimun Jurišić, *Na tragu Milana Begovića*, Split, Logos d.o.o., 2007., str. 59.

³⁵ Isto kao 29, str. 57.

stavovima, oblikujući fabularni zaplet i rasplet svojeg romana takvim motivacijama koje prije govore o muškoj nego o ženskoj krivnji i neljudskosti.

*U Gigi Barićevoj svijet muškaraca koji su superiorniji, onaj je svijet koji inicira i zlo, a žene, pasivna i vrlo emocionalna bića, u tom svijetu sudjeluju bez svoje volje i protiv svojih uvjerenja.*³⁶ Takvo poimanje uočava se i u drugim romanima i pripovijetkama istoimenog autora. Ono što je vrlo zanimljivo u karakterima žena posjedovanje je smisla za humor i nerijetka duhovitost, kao što je u slučaju Gige Barićeve. Izgrađujući svoje ženske likove smislom za humor i duhovitošću, Begović je implicitno u svoj roman unio još jedan argument o superiornosti ženskog bića. Čak i kada obrađuje neke druge teme, kada u djelo uvodi fabularne linije koje na prvi pogled nemaju veze sa ženom i erotikom, i tada Begović naraciju podređuje antagonizmu muškaraca i žena. Dakle sustavi fabuliranja, načini komponiranja, zapleti i raspleti te značenje i smisao djela proizlaze iz svjetonazorskog načela po kojem svijetom upravlja polaritet spolova, odnosno ljubav, nasuprot erotici, kao metafizička snaga.

Podređenost niza strukturnih elemenata naracije fabularnim odnosima određenima po načelu muško u odnosu na žensko najviše se očituje upravo u romanu *Giga Barićeva*. Riječ je o dualizmu kao ratu spolova te je erotsko temeljni pokretač romanesknog svijeta. Dualistički svjetonazor i opozicija muško nasuprot ženskog proizvodi u navedenom romanu njegovu semantiku, ali i modernu romanesknu strukturu utemeljenu na binarnim opozicijama. Može se zaključiti kako je odnos prema ženi, s druge strane, na izvjestan način odredio i strukturu Begovićeva velikog proznog djela *Giga Barićeva*.

Djelo se doima kao niz zasebnih novela u kojima pisac cjelinu političkih, socijalnih i društvenih odnosa upotrebljava tek kao pozadinu na kojoj se ocrtavaju podsvjesni i duševni nacrti njegovih likova, individualizam izražene osobnosti kojima najveću realnost predstavlja ponajprije njihova duhovna i psihološka unutrašnjost. *Roman Giga Barićeva prvi značajnije uspostavlja emancipiranu energiju osviještena ženskog subjekta, bez negativnih feminističkih implikacija.*³⁷ Zbog svoje osobite strukture psihološko-ljubavni roman iz zagrebačkog života *Giga Barićeva*, svojim obujmom reprezentativno je Begovićevo prozno ostvarenje. Predstavljeno je kao niz zasebnih novela u kojima pisac cjelinu političkih, socijalnih i društvenih odnosa rabi tek kao pozadinu na kojoj se ocrtavaju osobine njegovih likova,

³⁶ Josip Bogner, *Studije i portreti*, Zagreb, Matica hrvatska, 1993., str. 56.

³⁷ Josip Bogner, *Studije i portreti*, Zagreb, Matica hrvatska, 1993., str. 68.

individua izražene osobnosti kojima najveću realnost predstavlja prije svega njihova duhovna i psihološka nutrina.

10. DRAMSKI SVIJET MILANA BEGOVIĆA

Osnovna je značajka dramske književnosti tog doba velika raznolikost i isprepletenost posve divergentnih stilskih dramaturških postupaka.³⁸ Za Milana Begovića može se reći kako je vrlo bitan autor zbog vidnog kuta iz kojeg prilazi svojoj tematici. Dramskom književnošću, a time posredno i kazalištem, bavio se četiri i pol desetljeća. U prvoj fazi svog djelovanja, kada piše jednočinke, traži bizarne motive, prilično ekstravagantne, čiji temelj je, kao i u lirskom i proznom stvaralaštvu, upravo erotska „igra“ te prikaz putenih ljubavnih strasti. Sklon je također humoru i ironiji kao i sadržajnoj i scenskoj dopadljivosti. To su godine kada Begović piše kratke dramske tekstove, ali ujedno već prelazi na stvaranje složenijih za koje će se potpuno opredijeliti u svojoj zreloj stvaralačkoj dobi.

Budući da u samom početku pisanja drama dominiraju romantičarsko-sentimentalni erotski odnosi i egzotika, Begović se na istu tematiku oslanja i u drugoj fazi djelovanja u kojoj je zastupljen autorov hedonistički odnos prema životu. U to razdoblje mogu se uvrstiti sljedeća djela: *Menuet*, *Venus victrix*, *Slatka opasnost*, *Gospođa Walewska*, *Gospođa sreća* ili *Pierotovo ranjeno srce*, *Stana Biučić*, *Biskupova sinovica*, *Čičak*, *Pred ispitom zrelosti*, *Laka služba* i *Cvjetna cesta*. Dakle ljubavni zapleti i intrige te lepršavi renesansni ugođaji i motivi vrlo su česti u Begovićevim dramama.

Često se u knjigama o Begoviću piše kao o dramskom piscu koji svoje dramske pokušaje često svodi samo na trenutačni vanjski efekt. Begović u svojim dramama ne postavlja nikakve dalekosežne ideale kao ni stalne smjernice koje bi imale složeniju tendenciju, već se upušta u nesputano poniranje u pomalo ekstravagantne situacije. Begović upravo tu literarnu ekstravaganciju smatra sigurnim jamcem za brojne odazive publike te se ona nazire u nekim od njegovih najboljih ostvarenja kao što su dramska djela *Pustolov pred vratima* (u halucinantnim snovima bolesne djevojke) i u drami *Bez trećega* (u spletu događaja). U dramskom opusu Milana Begovića uočava se inzistiranje na neobičnosti i

³⁸ Miroslav Šicel, *Povijest hrvatske književnosti*, knjiga V., Moderna, Zagreb, Liber i Mladost, 1975., str. 305.

nesvakidašnjosti, pogotovo kada se uvidi da je početak njegova stvaranja doživljaj i osjećaj, a ne misao ili pak stav.

Budući da je Begović senzibilan stvaralac, likovi u njegovim djelima ponajprije osjećaju, a tek onda misle. U traženju scenskog izraza, Begović *se nerijetko zanosi mogućnošću postizanja efektnih i atraktivnih dojmova, a tako je nastala i većina njegovih dramskih ostvarenja u kojima on urođenim instinktom nastoji da se koristi aktualnim sadržajem te novim izražajnim i oblikovnim sredstvima.*³⁹

Osvrnemo li se na čestu izmjenu tema i mijenjanje okružja radnje, u pitanje je došla izvornost Begovićevih drama. Kritike su ga često povezivale s europskim piscima poput Henrika Ibsena. Treće i posljednje plodonosno razdoblje Begović otpočinje dramom *Svadbeni let, Božjim čovjekom, Pustolovom pred vratima i Hrvatskim Diogenesom*. Slijedi drama *Amerikanska jahta u splitskoj luci* pa drame *Bez trećega* i *Čovjek je slabo stvorenje*, zatim komedija *Dva prstena* i drama *I Lela će nositi kapelin* te napokon *Badnje večer Katice Degrelove*.

10.1. STATIČKA I DINAMIČKA KONCEPCIJA LIKOVA U DRAMI *BEZ TREĆEGA*

Psihološka drama *Bez trećega* dramatizirano je posljednje poglavlje romana *Giga Barićeva* u kojem Begović psihologizira odnose između jedina dva lika u drami, Gige i Marka Barića, muža i žene koji jedne noći na jednom mjestu, u tjeskobnom susretu nakon mnogo vremena, u nemogućnosti da shvate jedno drugo, završavaju tragično zbog Markove slijepe ljubomore. Afirmirajući osviještenu žensku individualnu svijest, o kojoj se u diplomskom radu već govorilo u trećem dijelu interpretiranog romana *Giga Barićeva*, a koja se emancipirano suprotstavlja tradicionalnoj patrijarhalnoj opoziciji muško-ženskih odnosa potenciranih muškarčevom ljubomorom, Begović vješto zaobilazi zamku plošnog feminizma, ponajviše znalačkim psihoanalitičkim prodiranjem u dubinu Giginе osobnosti.

Dualizam muškog i ženskog lika i sukob spolova, što je ujedno i okosnica Begovićevih svjetonazorskih određenja i u toj drami, glavni je pokretač radnje. *U drami uočavamo homerovski motiv čekanja žene koja odbija nalete nasrtljivih prosaca, kao što je*

³⁹ Branko Hećimović, *13 hrvatskih dramatičara*, Zagreb, Znanje, 1976., str. 298.

činila i Penelopa u očekivanju Odiseja, ali i ibsenovski imperativ shvaćanja žene kao ravnopravne muškarcu, jasno očitovan u Norinoj odluci da oslobodivši se lažnih bračnih odnosa prestane biti marionetom. Begović je vješto izbjegao oponašanje navedenih autora, oblikujući životne likove u vlastitom autorskom svijetu.⁴⁰ Drama je pisana u tri čina, a tematika kojom se bavi ta psihološka drama psihološka su razmatranja ljubomore.

Manfred Pfister u svojoj knjizi *Drama: teorija i analiza* govori o pojedinačnoj analizi dramskih likova pri čemu naglašava kako, razmišljajući o koncepciji likova, moramo nužno ostati selektivni i ograničiti se na općenite parametre. *Pod koncepcijom lika podrazumijevamo antropološki model na kojem se dramski lik zasniva te konvencije njegovog fikcionaliziranja.*⁴¹ Pfister zatim u poglavlju o dimenzijama koncepcije dramskoga lika navodi prema B. Beckermannu tri dimenzije relevantne za tipologiju koncepcije lika: širinu, dužinu i dubinu.

*Beckermannove dimenzije širine i dužine pružaju okvir za razlikovanje statički i dinamički koncipiranih likova. Statički koncipiran lik ostaje jednak u cijelom tijeku teksta; on se ne mijenja, premda se recipijentova slika o njemu nužnom sukcesijom prijenosu informacija može postupno razvijati, upotpunjavati i pritom eventualno mijenjati. Nasuprot tomu se dinamički koncipirani likovi razvijaju u cijelom tijeku teksta, njihov skup razlikovnih obilježja ne ostaje konstantan, nego se mijenja u kontinuiranom razvoju, ili, pak, svoje mijene prolazi diskontinuirano – skokovito.*⁴² Giga Barićeva dinamički je lik. Njezin osebujan lik zahvaćen je u različitim životnim situacijama i psihološkim stanjima. Njezin položaj je dosta specifičan: vjenčana na bojišnici s Markom Barićem, ali ruski topovi prekidaju njihovu prvu bračnu noć, razdvajaju ih i Marko nestaje u ratnom vrtlogu. Željno očekuje povratak svoga muža i mašta o budućnosti, što zaključujemo u razgovorima i ispovijestima u kojima ga idealizira, a time djeluje kao statički lik unutar privatne sfere o kojoj je bilo riječ u drugom dijelu romana *Giga Barićeva*. Upravo iz već navedene činjenice kako se Giga kreće i javnom i privatnom sferom zbog toga što je emancipirana unutar književnog teksta, nazire se njezin nestabilan karakter koji se očituje u trenutku Markova povratka nakon osam dugih godina, kada ga ubije iste noći.

⁴⁰ Josip Bogner, *Studije i portreti*, Zagreb, Matica hrvatska, 1993., str. 247.

⁴¹ Manfred Pfister, *Drama: teorija i analiza*, Zagreb, Biblioteka Mansioni, 1998., str. 261.

⁴² Manfred Pfister, *Drama: teorija i analiza*, Zagreb, Biblioteka Mansioni, 1998., str. 262.

Marko Barić bio je nekoliko godina u zarobljeništvu u sovjetskoj Rusiji i nakon lutanja vraća se kući. U biti on je zapravo ljubomoran pri pomisli da ga je Giga iznevjerila za to vrijeme izbjivanja. On živi i kida se od ljubomore zasnovane na indicijama, a upravo je ta ljubomora glavna tema koja sjedinjuje dramu i prijelomna slabost njegova karaktera koja ga također čini dinamičkim likom, iz kojeg proizlaze opreke u odgoju, karakteru, temperamentu, nasljeđu, ali i svjetonazoru. Dakle osnovni erotski konflikt i psihološka igra između sumnje i povjerenja dopunjeni su tako i drugim „argumentima“, kao i podsvjesnim reakcijama i snagama instinkta.

Josip Bogner u svojoj knjizi *Studije i portreti* hvali Begovićeve dramu naglašavajući kako *tehničko-scenski Begovićevo djelo Bez trećega predstavlja vrhunac scenske umjetnosti, ne samo s obzirom na broj aktera, nego u prvom redu s obzirom na postavljanje situacija, na razvijanje dramske linije, na psihološku oštrinu i dubinu te dijalog.*⁴³

11. ZAKLJUČAK

Ovim diplomskim radom prikazana je poetika moderne u djelima Milana Begovića. Budući da je književni opus Milana Begovića vrlo opsežan, u radu je riječ samo o odabranim područjima autorova opusa. U prvom dijelu, tj. u uvodu diplomskoga rada predstavljena su poglavlja te cilj diplomskog rada. Tematski analizirajući diplomski rad, drugi dio odnosi se na kritičke zapise o povijesti moderne hrvatske književnosti, slijedi Barčeva distinkcija o Begoviću te pojašnjavanje iz kojeg se razloga Begović smatra klasikom hrvatske književnosti. Zatim se, nakon kratkog osvrta na *Sabrana djela*, govori o kritičkom osvrtu na poeziju otkrivajući modernističke elemente na primjeru *Knjige Boccadoro*, koja je iznimno važna jer se u toj ljubavnoj lirici ostvaruje raskid između tradicionalne povezanosti erotike i rodoljublja koja u hrvatskom pjesništvu vlada od doba ilirizma. Slijedi interpretacijski dio diplomskog rada, detaljno tumačenje strukture romana *Giga Barićeva* otkrivajući u čemu je važnost lika žene u gotovo svim pripovijetkama i romanima Milana Begovića te se zaključuje kako Begović u svojim romanima portretira žene od modernističkih stereotipa do žena prikazanih u ekspresionističkoj maniri. Suprotstavljanje muških i ženskih likova u Begovićevu opusu,

⁴³ Josip Bogner, *Studije i portreti*, Zagreb, Matica hrvatska, 1993., str. 243.

ponajviše u njegovu romanu, svjedoči da je antagonizam spolova temeljna svjetonazorska odrednica predstavljenih svjetova njegovih djela, a erotika dominantni pokretač njegovih prozних fabula. Dakle sustavi fabuliranja, načini komponiranja, zapleti i raspleti te značenje i smisao djela proizlaze iz svjetonazorskog načela po kojem svijetom upravlja polaritet spolova, odnosno ljubav, nasuprot erotici, kao metafizička snaga.

Posljednji dio diplomskog rada odnosi se na uvid u dramsko stvaralaštvo Milana Begovića povezujući koncepciju dramskog lika drame *Bez trećega* s radnjom romana koji joj prethodi. Posebno treba naglasiti pitanje izvornosti Begovićevih drama. Osvrnemo li se na čestu izmjenu tema i mijenjanje okružja radnje, u pitanje je došla izvornost Begovićevih drama. Kritike su ga često povezivale s europskim piscima poput Henrika Ibsena i time narušavale dojam o Begoviću kao izvornom autoru svojih drama. Unatoč tome što se Begovićevi stvaralački kontakti s teatrom nisu cijenili samo potvrdom njegova „rasipanja umjetničkog dara“ i „utrke za slavom“, do sada se još nije sustavnije postavilo pitanje o integralnosti njegova kazališnog rada.

11. LITERATURA

a) PRIMARNA LITERATURA

1. Begović, Milan. *Izbor iz djela*, Zagreb, Naklada Ljevak, 1998.
2. Begović, Milan. *Giga Barićeva*, Stoljeća hrvatske književnosti, Zagreb, Matica Hrvatska, 1996.

b) SEKUNDARNA LITERATURA

1. Batušić, Nikola. *Hrvatska kazališna kritika*, Zagreb, Matica hrvatska, 1971.
2. Begović, Milan. *Kritike i prikazi*, u: *Suvremeni hrvatski pisci*, knjiga 6, Zagreb, Izdanje Hrvatskog izdavačkog bibliografskog zavoda, 1943.
3. Begović, Milan. *Kritike i prikazi: Sabrana djela Milana Begovića*, sv. XVII., Zagreb, HAZU i Naklada Ljevak, 2003.
4. Begović, Milan. *Theatralia I: Sabrana djela Milana Begovića*, sv. XVIII, Zagreb, HAZU i Naklada Ljevak, Zagreb, 2003.
5. Begović, Milan. *Theatralia II: Sabrana djela Milana Begovića*, sv. XVIII., Zagreb, HAZU i Naklada Ljevak, 2003.
6. Bogner, Josip. *Studije i portreti*, Zagreb, Matica hrvatska, 1993.
7. Brlenić-Vujić, Branka. *Povratak hrvatskoj baštini*, Rijeka, Hrvatsko filološko društvo, 1998.
8. Čale Feldman, Lada. *Drama kao romaneskni intermedij: dva kontrastivna modernistička primjera*, u: „Poetika pitanja“ (zbornik radova u povodu 70. rođendana Milivoja Solara, Zagreb, Filozofski fakultet, Odsjek za komparativnu književnost, 2007.
9. Donat, Branimir, *Hodočasnik u labirintu*, Zagreb, August Cesarec, 1986.
10. Hećimović, Branko. *13 hrvatskih dramatičara*, Zagreb, Znanje, 1976.
11. Jurišić, Šimun. *Na tragu Milana Begovića*, Split, Logos d.o.o., 2007.
12. Marjanović, Milan. *Hrvatska književna kritika*, Zagreb, Matica hrvatska, 1962.

13. Marjanović, Milan. *Noviji hrvatski pjesnici*, u: „Ljubljansko zvono“, XXI, br. 8 i 9, 1901., str. 21.
14. Maštrović, Tihomil. *Politika kao sudbina hrvatskoga pisca*, u: „Vijenac“, 2003., br. 242, preuzeto s: <http://www.matica.hr/Vijenac/vijenac242.nsf/AllWebDocs/pol>, 20.8.2012., 14:56
15. Nemeć, Krešimir. *Povijest hrvatskog romana od 1900. do 1945. godine*, Zagreb, Znanje, 1998.
16. Pavličić, Pavao. *Glazba, slikarstvo i književnost u romanu Giga Barićeva*, u zborniku radova: „Milan Begović i njegovo djelo“, Vrlika-Sinj, 1997., str. 168.
17. Senker, Boris. *Precjenjivani i osporavani Begović*, u: *Republika*, 1995., br. 51 (5/6)
18. Šicel, Miroslav. *Hrvatska književnost 19. i 20. stoljeća*, Zagreb, Školska knjiga, 1997.
19. Šicel, Miroslav. *Povijest hrvatske književnosti, knjiga V., Moderna*, Zagreb, Liber i Mladost, 1975.
20. Tomasović, Mirko. *Kupidon s kravatom*, Zagreb, Mozaik knjiga, 2008.

c) TERCIJARNA LITERATURA

1. Anić, Vladimir. *Rječnik hrvatskoga jezika*, Zagreb, Novi Liber, 1991.
2. Nemeć, Krešimir. *Leksikon hrvatskih pisaca*, Zagreb, Školska knjiga, 2000.
3. Pfister, Manfred. *Drama: teorija i analiza*, Zagreb, Biblioteka Mansioni, 1998.
4. Šamić, Midhat. *Kako nastaje naučno djelo: uvođenje u metodologiju i tehniku naučnoistraživačkog rada*, Sarajevo, Zavod za izdavanje udžbenika, 1968.